

Опис досвіду вчителя української мови і літератури Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 16 імені Володимира Левицького Базунової Руслани Романівни

Тема досвіду. Компетентнісно орієнтований урок як засіб формування інформаційно-ключових компетентностей на уроках української мови.

Обґрунтування актуальності досвіду.

Згідно із засадничими ідеями Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) та змістом оновлених програм з української мови і літератури для учнів 5-9 класів (2017 р.) мета мовно-літературної освіти – розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої та читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій. Реформування національної системи освіти України спрямоване на становлення Нової української школи, покликаної формувати цілісну, усебічно розвинену особистість, патріота, інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, учитись упродовж життя [1].

За цих умов особливої актуальності набуває компетентнісний підхід, сутність якого в аспекті особистісно орієнтованого навчання полягає в тому, що на перше місце висувається не інформативність учня, а вміння розв'язувати проблеми, що виникли у конкретних ситуаціях, за допомогою здобутих знань і умінь. Для вчителя української мови і літератури, який, дотримуючись концептуальних засад компетентнісного підходу у навчанні, тобто «переорієнтації з процесу на результат у діяльнісному вимірі, забезпеченні спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії, в соціальній структурі», важливим стає формування на уроках української

словесності компетентного мовця в процесі формування інформаційно-ключових компетентностей [3].

Українське суспільство потребує творчої ініціативної особистості з високим адаптаційним потенціалом, який виявляється передовсім у здатності безперервно набувати актуальних компетентностей. Тобто відбувається зміна парадигми шкільної освіти, в її основі – компетентнісне навчання і формування цінностей.

Компетентності – це динамічна комбінація знань, умінь і цінностей, які визначають здатність особи успішно вирішувати життєві проблеми, проводити професійну і навчальну діяльність [2].

З огляду на це проблема формування учня, готового до застосування знань і умінь в непередбачуваній ситуації, а також до успішного розв'язання комунікативних завдань, а саме: здійснення адекватного добору мовно-виражальних засобів, володіння всіма видами і типами мовленнєвої діяльності, оцінювання і осмислювання ситуації спілкування, адекватного реагування на співрозмовника, ініціювання комунікативної взаємодії, організації конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій – є актуальною.

Провідна ідея. Упровадження компетентнісно орієнтованого підходу на уроках української словесності:

- 1) підвищує здатність учнів застосовувати компетентності не лише в навчальному процесі, а й у будь-якій ситуації;
- 2) сприяє виробленню у громадянина цифрової доби умінь орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати й використовувати все нові й нові знання, володіти такими якостями, як універсальність мислення, динамізм, мобільність;
- 3) забезпечує активну позицію учня в набутті особистісних, а через них і суспільно значущих цінностей.

Новаційна значущість досвіду полягає в застосуванні компетентнісно орієнтованих уроків як засобу формування ключових компетентностей, спрямованих не на зазубрювання інформації з метою її трансляції на іспиті, а на свідоме формування компетентностей, важливих для всього подальшого життя.

Така система роботи на уроці допомагає учням зрозуміти, які знання й уміння допоможуть їм досягти успіхів, правильно побудувати стосунки з людьми та гідно виконувати важливі для них соціальні ролі.

Теоретичне підґрунтя досвіду становлять:

1) база для творчого осмислення й розроблення механізмів упровадження компетентнісного навчання в систему шкільної освіти, сформована вітчизняними і зарубіжними вченими (Бібік Н., Божович О., Ващенко А., Савченко О.);

2) осмислення сутності компетентнісного підходу як освітньої інновації, розгляд різних аспектів його реалізації (Овчарук О., Трубачева С.);

3) трирівнева ієрархія компетентностей (Хуторський А.);

4) методика інтегрованого навчання (Пошетун О.).

Компетентність – це здатність застосовувати здобуті знання, набуті вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях із метою розв’язання певних життєво важливих проблем [3].

«Ключові компетентності – це компетенції, які кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань» [1].

Суть компетентнісно орієнтованого навчання полягає у готовності застосовувати знання і вміння в непередбачуваній ситуації через такі форми контролю: «нове» завдання, виконання і захист проекту, портфоліо.

Упровадження компетентнісного підходу на уроках української словесності передбачає використання ефективних методів, прийомів і форм роботи, які розширюють коло пізнавальних інтересів учнів, сприяють підвищенню мотивації їх навчальної діяльності, стимулюють особистісний розвиток, забезпечують рух учнів до пізнання світу й формування власної картини його, до оцінювання чужих і власних вчинків, до виконання різних соціальних ролей (громадянина, члена сім’ї, пасажира, покупця та ін.), до здійснення певного вибору (мотиву, рішення,

професії, стилю життя, способу розв'язування конфлікту), до захисту особистих інтересів.

Технологія реалізації провідної ідеї.

Провідна ідея досвіду передбачає застосування на уроках української словесності методів, які передбачають активну діяльність учнів, а навчальний предмет українська мова має забезпечити формування і розвиток таких ключових компетентностей, як мовна, мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна, які разом утворюють комунікативну компетентність.

Реалізуючи провідну ідею, застосовую різні типи уроків, які є основними формами організації освітнього процесу в 5-11 класах (Додаток 1).

У своїй роботі послуговуюся класифікацією уроків, поданою Пентиліук М.І. (Додаток 2).

При цьому дотримуюся запропонованої науковцем Н.М.Бібік методичної структури компетентісно орієнтованого уроку, ураховуючи те, що основним етапом компетентісно орієнтованого уроку має бути мовленнєво-творча діяльність учнів, мета якої – розвиток мовленнєвих умінь із застосуванням у процесі такої діяльності мовних знань (Додаток 3).

Як сказано в Концепції Нової української школи, «освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття, відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань до творчих» [1].

Тому, проводячи компетентісно орієнтовані уроки, реалізую на них ситуації, які б зумовили потребу учнів застосовувати здобуті мовні знання та мовленнєві вміння в соціальній практиці. З цією метою використовую на уроках такий методичний арсенал (Додаток 4).

Завдання, які добираю відповідно до теми уроку, мають не лише навчальне, а й «життєве» (практичне) обґрунтування, тобто не викликають у школярів запитання «Навіщо я це роблю?». Навчальні завдання формулюю відповідно до проблем, які трапляються у житті і передбачають застосування здобутих мовних знань на практиці.

Наприклад, вивчаючи з учнями у восьмому класі тему «Означено-особові речення», у процесі закріплення пропоную таке завдання:

На твою електронну адресу надіслали вітальний лист із проханням передати його дідусеві. Які з речень є односкладними? Чому не враховуємо звертання? Відповідь обґрунтуйте.

надіслати	кому	
	копія	
		Для Бориса Івановича

Шановний Борисе Івановичу!

Вітаю Вас із днем народження!

Бажаю Вам здоров'я, радості від дітей та онуків, творчої наснаги. Нехай усі Ваші мрії здійсняться!

Лист має такий підпис: З глибокою повагою, Ваш учень Сидірко Павло.

Завдання: чи потрібно ставити кому? Можливо, потрібний інший знак? Відповідь обґрунтуйте.

Як має підписати лист дідусь? З-поміж поданих нижче оберіть правильний варіант, вибір обґрунтуйте.

1. Зі щирою вдячністю, Павло Григорович.
2. Зі щирою вдячністю – Павло Григорович.
3. Зі щирою вдячністю Павло Григорович.

З'ясуйте, чи речення (підпис учня та речення – відповідь дідуся) односкладні. Відповідь обґрунтуйте.

Родина обговорювала надіслані дідусеві листи. Укажіть речення з лексичними помилками. Скористайтеся підказкою. Визначте вид односкладних речень, накресліть схеми цих речень.

Зраділи знайомим із Молдови. Надіслали вітання друзям із Венгрії. Листуємося з товаришами з Турції. Запросили в гості знайомих із Польщі.

Підказка

Неправильно

Білорусія

Правильно

Білорусь

Молдавія

Молдова

Венгрія

Угорщина

Турція

Туреччина

«Вітати» - слово багатозначне. Доберіть синоніми до цього слова, які можна використати, пишучи вітальний адрес.

Учні отримують завдання скласти електронного листа, де потрібно вжити односкладні означено-особові речення.

Гості дідуся вживали багато етикетних формул. Визначте ті з них, у яких допущено помилки. З'ясуйте тип цих помилок.

Присядьте, будь-ласка.

Вибачаюся за запізнення.

Виглядаєте суперсько.

Потрібно так.

Присядьте, будь ласка.

Вибачте за запізнення.

Маєте чудовий вигляд!

Визначте тип речень, відповідь обґрунтуйте.

В гості до дідуся приїхала і знайома з Канади. Ще її прабабуся понад століття тому змушена була виїхати за кордон. Ви без проблем спілкуєтеся із гостею її мовою, але старші родичі англійською не володіють. Проте гостя знає окремі українські слова. Із них вона, спілкуючись, намагається скласти речення. Завершіть кожне з речень так, щоб вони були означено-особові. Утворені речення запишіть.

Прагну... Намагаємось... Попрошу... Бережімо...

У реченнях підкресліть граматичні основи, виконайте синтаксичний розбір одного з речень, надпишіть над словами частини мови.

Гостя з метою з'ясування долі своїх родичів вирішила звернутися в архів, зробивши заяву-запит. Ознайомтеся з формою документа. З'ясуйте тип першого речення тексту і визначте вид присудка в ньому.

Директору Державного архіву _____ області	
П.І.П. (заявника)	
Поштова адреса (заявника)	
Заява	
Прошу видати архівну довідку про народження мого (моєї) _____ П.І.П. _____ . Він (вона) народив(ла)ся в селі _____ району _____ області в _____ році.	
Довідка потрібна для родинного архіву.	
Підпис	Дата

Домашнє завдання. Розпитайте батьків про їхніх прадідусів та прабабусь. Складіть свій родовід. У тексті вживайте означено-особові речення.

Оскільки Нова школа працює на засадах «педагогіки партнерства» і в Концепції Нової української школи сформульовано основні принципи такого підходу (повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, стосунках, діалог-взаємодія-взаємоповага, розподілене лідерство, принципи соціального партнерства), то я працюю в ліберальній системі навчання, використовуючи фасилітацію, яка відрізняється від простого управління тим, що не має директивного характеру, адже у випадку з фасилітацією її суб'єкт має поєднувати в собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу.

З цією метою застосовую на своїх уроках скрайбінг-фасилітацію (від англ. «scribe» - створення ескізів). Це переведення навчальної інформації зі словесної форми у візуальну із фіксуванням її в режимі реального часу. Така форма роботи дає мені можливість пояснювати новий матеріал на уроці не тільки з крейдою в руці. Графічні зображення (схеми, таблиці, приклади) фіксують ключові моменти вербального пояснення.

Для пояснення матеріалу використовую аркуші паперу, олівці, маркери, фломастери, елементи аплікації в режимі ручного скрайбінгу.

Попри те, застосовую і комп'ютерний скрайбінг. На ресурсі YouTube є навчальні відеоскрайбінги, які часто використовую від час пояснення нового матеріалу, наприклад «Омоніми», «Розряди прислівників», «Односкладні речення» та ін.

Використання комп'ютерної скрайбінг-фасилітації збільшує можливості для організації так званого змішаного навчання, за якого частину інформації школяр проходить онлайн, інша ж частина заняття відбувається у класі [3].

Використання на уроках словесності арсеналу інноваційних технологій допомагає мені актуалізувати здібності обдарованої особистості, спрямувавши їх на продуктивну компетентну діяльність.

Комунікативну компетентність формую шляхом використання на уроках вправ «Мікрофон», «Продовж речення», «Малюємо настрої», «Побажай однокласнику удачі», «Кошик добра», «Дерево рішень», «Асоціативний куш». З цією ж метою застосовую і рольові ігри «Зустріч», «Я редактор», лінгвістичні ігри «Хто швидше».

Компетентність продуктивної творчої діяльності, тобто здатність учнів до розв'язання будь-якого завдання творчо, розвиваю, використовуючи завдання такого типу: «продовжіть текст твору», «складіть твір-послання», «придумайте лінгвістичну казку», «створіть словесний портрет, кросворд, асоціації до дат, власні проекти». Також використовую міні-дискусії, творче конструювання, емоційні асоціації, словесне малювання.

Інформаційну компетентність, тобто оволодіння вміннями самостійно та продуктивно працювати з різноманітними друкованими і електронними джерелами, володіння прийомами самостійного здобуття нових знань, розвиваю шляхом створення учнями презентацій, буктрейлерів, літературно-музичних композицій, ментальних карт.

Розвиваючи компетентність саморозвитку і самоосвіти, використовую на уроках індивідуальні, випереджувальні завдання, завдання за інтересами (тестові завдання, кросворди, вікторини, стінгазети).

Добираючи шляхи формування соціальної компетентності, пропоную учням на вибір завдання різного рівня складності, тренінги соціальної активності, написання творів, наприклад «Якби я був президентом, прем'єром, директором».

Політкультурну компетентність розвиваю шляхом використання ігрових технологій (рольові ігри «У театрі», «Екскурсія у світ прекрасного», «Засідання клубу любителів музики», «Перевтілення»). Також проводжу нетрадиційні уроки (урок-галерея, урок-мовна вітальня).

Результативність досвіду.

Про доцільність упровадження в систему моєї роботи компетентнісно орієнтованого підходу на уроках української мови свідчать:

- підвищення результативності учнів у вивченні мови;
- результати участі в мовно-літературних конкурсах, олімпіадах;
- результати ЗНО;
- позитивна динаміка професійного зростання педагога;
- поширення досвіду на шкільному та міському рівнях.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа». Київ, 2016. С.7.
2. http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-1.htm.
3. Глазова О. Робота вчителя-словесника в контексті реформування повної загальної середньої освіти.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики [під заг. Редакцією О.В.Овчарук]. – К: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: науково-методичний посібник / За ред. І.Г.Єрмакова. – Запоріжжя: Центуріон, 2005. – 640 с.
6. Бібік Н.М. Ознаки компетентнісно орієнтованого уроку з предмета «Я у світі»//Вчитель початкової школи, - 2016, - №7.

Глосарій

1. Компетентнісний підхід – дієвий освітній інструмент розвитку особистості, спрямований на активне і конструктивне входження людини в сучасні суспільні процеси й досягнення.

2. Ключова (загальноосвітня) компетентність – це певний рівень функціональної грамотності. Ключові компетентності заявлені як найвагоміші, такі, що максимально мають забезпечити соціалізацію молодої людини, утвердження її у суспільстві. З огляду на це, особливостями їх є сприяння досягненню успіхів, охоплення всіх сфер суспільного життя.

3. Інформаційна компетентність – оволодіння вміннями самостійно та продуктивно працювати з різноманітними друкованими й електронними джерелами, володіння прийомами самостійного здобуття нових знань.

4. Предметна компетентність – це здатність учня досягти бажаних результатів засобами здобутих знань, набутих умінь і навичок, сформованих особистісних характеристик під час розв'язання різних навчальних проблем.

5. Фасилітація – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, який керується фасилітатором (ведучим, керівником). Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу.

Типи уроку

- урок формування компетентностей
- урок розвитку компетентностей
- урок перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей
- урок корекції основних компетентностей
- комбінований урок

Класифікація уроків Пентиліук М.І.:

Тип уроку	Мета і завдання уроку
засвоєння знань	формування мовної і мовленнєвознавчої компетентності
формування знань, умінь і навичок	удосконалення мовної і мовленнєвої компетентностей
розвитку комунікативних умінь і навичок	формування комунікативної компетентності
повторення, узагальнення і систематизації знань, умінь і навичок	формування мовної і мовленнєвої компетентностей
контролю знань, умінь і навичок	перевірка володіння усіма видами мовленнєвої діяльності

**Методична структура компетентнісно орієнтованого уроку,
запропонована Н.М.Бібік:**

Етапи уроку	Вимоги	Засоби
1.Цілепокладання	Мету розробляють у співвідношенні з обов'язковими результатами навчання, які піддаються вимірюванню	Мета вербалізується, обґрунтовується важливість очікуваних результатів
2.Планування навчальної діяльності	Виявлення наявного життєвого досвіду учнів щодо навчальної теми.	Спільне з учнями обговорення способів досягнення результатів. Обговорення дій, розподіл ролей, стимулювання участі кожного в спільній роботі
3. Технологічний	Вибір методів і форм навчання, які відповідають меті і завданням уроку	Групові форми діяльності; зміни ролей у зімітованих життєвих ситуаціях, випробувальні дії
4. Контрольно-оцінювальний	Створення ситуацій успіху	Рефлексивні вправи; Коригування дій, заохочення

Методичний арсенал на уроках української мови

Методи формування інформаційної компетентності	Методи формування усної комунікативної компетентності	Методи формування писемної комунікативної компетентності
<ul style="list-style-type: none"> • пошук і систематизація інформації з різних джерел • завдання, пов'язані з інтерпретацією, аналізом, узагальненням зібраної інформації • підготовка творів різних жанрів, повідомлень, доповідей та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • навчальні діалоги (імітації) • рольові та ділові ігри • доповіді • повідомлення • обговорення • дискусії • виступи в дискусіях і захистах проектів у ролі опонента 	<ul style="list-style-type: none"> • рольові й ділові ігри (у ролі того, хто пише, й того, хто читає) • підготовка заміток, нарисів, інтерв'ю, статей, інших текстів для ЗМІ • з урахуванням цільової аудиторії • навчальні проекти, які потребують проведення опитування, бесід, інтерв'ю